

21.6.1991 רחל מצר מראינת את מנחם מנצ'ר – תמלול נירה פנסו 2020

אני מנחם נולדתי בווינה, בן שלישי למשפחה יהודית – שלישי מתוך שישה אחים. אנחנו היינו משפחה מסורתית, שומרת מצוות, אני בעצמי עד לגיל כמעט עשרים שמרתי את כל המצוות, הנחתי תפילין וקיימתי את המבוקש. הנכון הוא שבעקבות אחי הבכור אריה ז"ל הצטרפנו לתנועת הנוער הציוני שאז הייתה בהתעוררות בקרב הנוער היהודי. החל מאחי מרדכי גם אני ואחרי האחרים הצטרפנו לתנועה חלוצית בכוונה ברורה לכוון את הדרך להגשמה ועלייה לארץ ולחיי קיבוץ. שם התנועה היה גורדוניה, זו הייתה תנועה חלוצית עולמית שקיומה על יד תנועות נוער אחרות כגון חרב לבן והשומר הצעיר. היות וגורדוניה הייתה תנועה יהודית חלוצית התחלנו להתחנך שם כבר בגיל הנמוך. התנועה הייתה מורכבת משכבות שונות, כגון מגיל 10-12 היו נקראים ניצנים. מגיל 12-14 היו נקראים צופים, מגיל 14-16 היו נקראים מתעוררים מעל 16 עד 18-19 היו נקראים בוגרים ואז על האיש היה להחליט באם הוא מגשים או לא. דהיינו אם הוא מוכן ללכת להכשרה ולעלות לישראל ואם לא אז כמובן פרש מהתנועה ולא הגשים. אני הייתי בשכבת המגשימים וכך נקראה השכבה אחרי הבוגרים. אנחנו הלכנו להכשרה ועלינו ארצה. אך קודם לכן עלי לומר שהדרך לא הייתה קלה ביותר: קודם כל עזבו את בית ההורים בגיל לא גבוה ביותר להכשרה עירונית או חקלאית. אני, אחרי שהתחנתי עם אסתר הלכנו לקבוצת הכשרה עירונית. הקבוצה שכרה דירה גדולה בתוך ווינה, גרנו שם כעשרים אנשים בערך, החברים יצאו לעבודות חוץ וכך התחילו למעשה החיים הקולקטיביים הקיבוציים לקראת העלייה. באותה התקופה נבחרתי לגזבר החלוץ האוסטרי, בתור שכזה עברה עלי חוויה לא מרעננת ביותר. ב-13 במרץ 1938 היה כידוע האנשלוס, הסיפוח האוסטרי לרייך השלישי הנאצי אז יצאה פקודה מטעם הגסטפו לסגור את כל המשרדים היהודים ובתוכם כמובן גם הציוניים. המוסד היחיד שנשאר פתוח היה המשרד של הקהילה היהודית שהיה צריך לקיים את הקשר ההכרחי ביותר. אחרי בערך שישה שבועות הגיעה פקודה לפתוח את המשרד היהודי הציוני, ולשם בימים הראשונים של חודש מאי 1938 הוזמנו על ידי הגסטפו רוב פקידי ומוסמכי המוסדות הציוניים באוסטריה. מטעם החלוץ הכללי באוסטריה הוזמנו שני חברים חבר אחד ואנוכי. לפני עמד אדולף אייכמן אשר התחיל לחקור את כל הפונקציונרים היהודים בחדר אחד קטן. הוא היה עם פקידה עם מכונת כתיבה. אחרי שחקר את כל אחד ואחד לפניי, והגיע גם אלי שאל על הרכב החלוץ, על חוות ההכשרה, על מספר החברים ועל מספר העולים. היית יכול לחשוב שלפניך עומד אחד שהיה מאוד מעוניין בהתפתחות התנועה הציונית, צרח עם כל אחד ואחת שהוא חקר, אם זה היה לאן נתנו היהודים האוסטרים את כל הכסף שלהם, כל כך מעט הם תרמו לקרן הקיימת. לנו הוא אמר, מה, כל כך מעט צעירים יהודים רוצים לעלות לישראל? למה אין לכם יותר שמה? וכך הלאה וכך הלאה. בגמר החקירה הוא אמר לפקידתו – גמרנו, ולהתראות בפרגא. זה עבר אותנו כזרם חשמלי. זאת אומרת אז כבר היה ברור להם שהפלישה הבאה תהיה לסודטים בצ'כוסלובקיה. עברנו את האולם ולצערי הרב אחד המנהיגים היהודים של התנועה הציונית באוסטריה, אדולף בהם, ההיסטוריון הציוני הידוע התמוטט ואושפז אחר כך. היינו נאלצים כמובן אחרי הסיפוח גם לסגור את הקבוצה העירונית וכל אחד ואחד התפזר למקומו. יכולנו כבר לעלות ארצה אסתר ואני כי היינו בין הראשונים לקבלת רישיון העלייה – סרטיפיקט. אך אז היו שני שליחים מהארץ בווינה אשר לחצו עלי להישאר עוד מספר חודשים עד שהמצב יתבהר יותר. ובכן נשארתי, והפעולה הייתה מאוד-מאוד אינטנסיבית. דהיינו בכיוון של השגת רישיונות מכל הסוגים, רישיונות עלייה לחלוצים, רישיונות עלייה למשקי הפועלות, רישיונות עלייה לסטודנטים ולאינטלקטואליים וכך הלאה וכמובן רישיונות עלייה לקבוצות עלייה גדולות. ב-28 באוגוסט 1938, ביום הולדתה של אמי אסתר ואני עזבנו את ווינה ברכבת לטרייסט. בטרייסט חיכנו מספר ימים. כמובן אחרי שקיבלנו סרטיפיקט עלייה בדרך הלגלית, והאנייה גלילאה הביאה אותנו לנמל חיפה. זה היה בחמישי בספטמבר 1938.

בנמל חיפה חיכו לנו אחי מרדכי וגיסתי רות אשר כבר עלו ארצה ב-1932 והלכו לקבוצת חולדה. היו שם תקופה מסוימת ועזבו את הקבוצה. זאת הייתה שמחה בלתי רגילה ואני מרגיש שיש לזה שני צדדים: צד אחד שחיכה לי אחי, צד שני שהאח הזה עלה ב-1932, ולכן ב-1939 הוא קיבל מהשלטונות הבריטים היתר להעלות את הוריי ארצה וע"י כך הם ניצלו מהשואה. אחרי שהתמקמו אצל אחי בחיפה מספר ימים התחלתי, היות שאני ואסתר היינו כאילו מהראשונים התחלתי לחפש מקום לגרעין אשר עומד להתרכז תוך כמה חודשים בארץ. התחלתי קודם כל לפנות לשליחים. הדרך הראשונה שלי הייתה לקבוצת גבע. שם רציתי לפגוש את אהרון אתקין אשר היה שליח באוסטריה. באוטובוס בדרך לשם שמעתי שאוטו עלה על מוקש בכניסה לבית שאן. נהרגו שם אהרון אתקין, חיים

שטרמן ודוקטור מוסינזון זיכרונם לברכה. זאת הייתה התקפה אימה במסגרת המאורעות ב-1936-1938-9.

ירדתי באמצע הדרך מהאוטובוס וחזרתי לחיפה, נרא מדוכא. חשבתי מה עושים הלאה. הדרך השנייה שלי הייתה לתל אביב, ושליחה שעבדה אתנו בווינה ושמה היה יהודית גורביץ', לעתים מפקחת במשרד החינוך. הייתה קודם חברה בגניגר ואחר כך בדגניה. הגעתי אליה והיא סחבה אותי ללוי שקולניק, אז חבר דגניה ב, לעתים ראש ממשלת ישראל. לוי אשכול. ישבנו בדירתו והתייעצנו מה לעשות. אמרתי להם שהגרעין עומד להתרכז בשבועות ובחודשים הקרובים ואשכול הרים טלפון לרמת דוד, בו נמצאה מזכירות חבר הקבוצות. במזכירות ישב צבי בן שחר חבר קבוצת השרון שהיה אז מזכיר חבר הקבוצות. לעתים מנהל המשביר המרכזי. הוא מציע לי דבר פשוט, הצעה לכאורה קלה, היות והשרון הייתה זקוקה לגרעין ולאנשים הוא הציע לי שאנחנו נתרכז בקבוצת השרון ברמת דוד. וכך אמנם עשינו. החברים הגיעו. כמעט כל שבוע או שבועיים הגיעו חברים, עד שבאביב 1039 התרכזנו כמעט שלושים חברים בגרעין הזה. היות והתרכז עכשיו הגרעין הווינאי אני רוצה לעשות קפיצה אחורה לעצם היהדות הווינאית, איך היא הייתה חיה שם.

היהדות הווינאית הייתה מורכבת למעשה משני חלקים מרכזיים: החלק הראשון היה החלק המערבי במובן המלא של המילה. ואליו, בעיקר במלחמת העולם הראשונה אבל גם לפני כן, היות ואוסטריה כללה בתוכה חוץ מאוסטריה הנוכחית גם את הונגריה וגם את גליציה הייתה זרימה ניכרת של יהודים מהמזרח אל ווינה, למערב. כמובן חלק מהיהודים לא נעצרו בעקבות מלחמת העולם הראשונה בווינה וגם זזו הלאה לכיוון גרמניה. היו גם כאלה שעברו מהמזרח אל מעבר לים כמו למשל דודי ומשפחתו, אח של אבי הגיעו עד לארגנטינה. זאת הייתה תנועה ידועה של יהודי מזרח אירופה, שבסופו של דבר הגיעו רבים מהם לארצות הברית. הקהילה היהודית בווינה הייתה ידועה שנים רבות כקהילה מתבוללת אשר בראשה עמדו יהודים אשר ראו את עצמם כאוסטרים וגם קראו את עצמם אוסטרים בני ישראל. תופעה זו הייתה ידועה גם בארצות אחרות. במרוצת השנים בהשפעת היהדות ללא כל ספק הגיעו הדברים לידי כך שהרצל אשר ייסד את התנועה הציונית והיה יהודי ווינאי, שאמנם נולד בבודפשט, המיר את השלטון הבלתי מעורער של היהודים המתבוללים ביהדות בשלטון התנועה הציונית. גם כמובן בזמן הסיפוח השלטון היה בידי הציונים.

אנחנו בבית הספר הרגשנו במשך כל השנים שאנחנו יהודים. זאת אומרת אנחנו שהלכנו, ואני ביניהם, שהלכנו לבית ספר עממי, אנטישמיות הייתה ידועה וקרה לי באופן אישי פעם במחנה קיץ משותף, העליב אותי תלמיד נוצרי. קמתי ונתתי לו סטירה, דרך אגב הוא נהיה חבר ב...

אלה היו תופעות רגילות. עם הסיפוח התרת התנועה הנאצית הייתה לפתע השתוללות של כל מי שמבין הארים הסתירו את השקפתם שמו עכשיו את צלב הקרס. ממול אפשר לומר שהיו חיים יהודים עשירים. קודם כל היו הרבה מאוד בתי כנסת מכל הגוונים. אם אני אומר מכל הגוונים אני מתכוון קהילתיים, חסידיים, ספרדי אחד שהיה נקרא בית הכנסת התורכי, לא שומעים...

נשוב להיותנו קבוצת השרון ברמת דוד. כפי שאמרתי התרכזנו שם כמעט 30 אנשים, והיות שהיה ברור לנו שלא נישאר שם התחלנו בחיפוש אחרי דרך עתידנו. באותה תקופה ביקרו אצלנו מפעם לפעם חברים מקבוצת מסד שהיא היום כפר רופין. אני רוצה להוסיף שהעלייה מגורדוניה ווינה התחילה ב-1929, הגרעין הראשון הלך לקבוצת חולדה, עד שנת 3-1932, הגרעין השני אחרי מספר שנים התרכז בקבוצת מסד בהרצליה שאחר כך עלו לכפר רופין. חברינו רצו להשפיע עלינו שנבוא להשלים אותם בקבוצת מסד. כמו רוב הגרעינים של אנשים צעירים רצינו להקים בעצמנו נקודה חדשה והחלטנו בשלילה ביחס למסד. הודענו על כך למזכירות חבר הקבוצות והמשיכו החיפוש.

כמה חוויות מהיותנו קבוצת השרון אני כן רוצה לציין: האחת, קשורה עם כפר רופין. באמצע קיץ 1939 שלחנו חבר אחד יחד עם קבוצות אחרות שיעזרו להקמת כפר רופין ונווה איתן בצורת חומה ומגדל. היה לי הכבוד וגרם לי לשמחה עצומה להיות הנבחר למשימה הזאת. משאית גדולה אספה את החברים בעמק יזרעאל, בעמידה נסענו מרמת דוד לעמק בית שאן. זה היה כמובן בלילה, בכניסה לעמק בית שאן היה בוך עמוק. הערבים ידעו שמשהו עומד להתרחש וסתמו את הדרך על ידי כמויות עצומות של מים. באמת היה לנו מאוד קשה אך בסופו של דבר החברה היו בעלי ניסיון, עברנו את הבוץ והגענו למעוז חיים. מעוז עלו כבר על הקרקע שנה לפני כן ושתי הקבוצות, עקיבא לנווה איתן ומסד לכפר רופין התארגנו שם. התארגנו שם כשעה שעתיים ויצאנו אל המקום המיועד במלוא

ההתלהבות של אברהם הרצפלד זכרונו לברכה והתחלנו להקים את הנקודות. הדבר לכאורה הוא פשוט אך באמת הוא קשה ביותר. הדבר נעשה על ידי תקיעת לוחות עץ בערך עשרים סנטימטרים במקביל זו מזו וביניהן שפכנו חצץ. בעזרת סלי גומי מלאנו חצץ אל תוך הקיר המתהווה. זו הייתה עבודה מאוד קשה אבל עשינו אותה בהתלהבות ובשירה. במקביל הייתה קבוצה שהקימה את המגדל. הם נעצו את עמודי העץ, הכול היה מוכן מראש במעוז, הקימו אותם ומעליהם את הבוטקה ועל הבוטקה פרוג'קטור שהאיר כבר. עם אור הבוקר היינו מוכנים. לפי החוק הבריטי דאז אם מישהו מתיישב במקרקעין באופן שאי אפשר להזיז על האדמה החוק אוסר על הזזתו. כך כמובן כל הנקודות של חומה ומגדל קמו וזאת הייתה חוויה בלתי רגילה. דבר שני שהוא יותר מתייחס לעניין הנקודתי, בזמן שהיינו עם קבוצת השרון יצאנו גם לעבודות חוץ. אני זוכר שעבדתי פעם בבית ספר לא רחוק מרמת דוד, ונשלחתי לעבוד בסולינג, דהיינו סלילת כבישים. כל יצא לי לעבוד בסולינג בכביש אלונים שעד היום עוד מוביל. תוך כדי עבודה פתאום ירדה קבוצת ערבים ענקית ובראשם נשים וילדים והתחילו לזרוק אבנים. האם זה לא מזכיר לנו משהו מהיום? הם הצליחו גם לפצוע כמה חברים וחברות שעבדו בסולינג. קראנו כמובן למשטרה הקרובה ביותר שהייתה משטרת יגור ואחרי זמן הופיעו השוטרים והדפו את הערבים חזרה לכפרם. זו אחת התופעות שאנחנו היינו עדים, וכך קרה פעם שמשאית מרמת דוד נסעה מכפר יהושע לכפר ברוך למין טיול כזה קצר. ועל השדה האוטו עלה על מוקש ונפצעו כמה חברים. אני מוכרח לומר שרוב החברים שלנו גם היו למעלה ואסתר משום מה החליטה ברגע האחרון לא לעלות. מהגרעין שלנו נפצעה חברה אחת, שמה דבורה פאלין זיכרונה לברכה. היא יצאה אחרי טיפול רפואי של כמה שבועות.

ובכן בתקופה הזאת התחלנו, אחרי שהחלטנו בשלילה ביחס לכפר רופין, לחפש אפשרויות של התיישבות. מזכירות חבר הקבוצות הציעה לנו מספר הצעות, וגם קבוצת השרון כי מאוד הייתה מעוניינת שנשלים לה את הקבוצה. אבל כפי שאמרתי הכוונה הייתה להקים נקודה עצמאית. בין ההצעות הייתה הצעה מקבוצה הולנדית, לא היה לה שם אז, שהיא יושבת במשק עזר בנטעים, אשר בעצמו הוא מושב הממוקם לא רחוק מראשון לציון. אנחנו אמרנו, טוב, נבדוק את הדבר, ומזכירות חבר הקבוצות הודיעה לגרעין ההוא שיתחילו ליצור קשרים אתנו. לפי הדברות מקודם ביקרו בשבת אצלנו יצחק שלח ז"ל, יהודה אבס ז"ל ואהרון בועז שיאריך ימים, וזאת הייתה הפגישה הראשונה ועלי להודות שמצאנו שפה משותפת. בילינו הרבה שעות באותה שבת ברמת דוד בקבוצת השרון וסיכמנו בסוף שיש מקום להדברות יתר וקבענו תאריך נוסף לביקור חוזר. אנחנו בגרעין שלנו שוחחנו על העניין ובחיוב לבקר, ולמזלנו גם אסתר וגם אני וגם אבי נבחרנו לבקר בנטעים.

נסענו לנטעים ובילינו שם בשבת ואמנם בשבילנו העניין הזה היה די זר וחדש, היות וכאן לא היה מדובר על משק עצמאי שחווינו במשך שנה שלמה כי אם על קבוצה הנמצאת בהכשרה, מתפרנסת ומתקיימת על עבודת חוץ ומתכוננת לעלייה על הקרקע בבוא העת. אחרי הביקור בנטעים הודענו בבית והודענו למזכירות חבר הקבוצות שיש על מה לדבר. במקביל הודענו לקבוצת השרון שלא נישאר מעבר לשנה שם, ושנעבור לנטעים. יש לזה השפעה דו-צדדית: בצד אחד כמובן שקבוצת השרון הצטערה על כך אבל מצד שני הם היו מעוניינים שאם החלטנו אז שנקיים את מועד העזיבה. וכך אמנם היה. בסתיו 1939 עברנו לנטעים והתאחדנו עם קבוצת ההולנדים שאז החלה ללבוש את השם חוליות. שם סמלי – התחברו חוליות. לא הייתי אומר שהיה קל במיוחד אבל כן הייתי אומר שהיה רצון חזק משני הצדדים שהעניין הזה אמנם יצליח. והוא אמנם הצליח. כבר בתקופה הזו שהגענו לשם ואולי זמן קצר אחר כך התחיל טיפול במציאת מקום העלייה על הקרקע. בינתיים עבדנו כולנו במקומות שונים. רוב העבודה היה כמובן בפרדסים. בפרדסים עבדנו בשתי העבודות העיקריות: בניכוש ובקטיף. בניכוש היית צריך לעשות במשך היום עשרים בורות עם הטוריה, וזאת לא הייתה עבודה הכי קלה, וקיבלת בעד כל בור גרוש. אם גמרת את כל העשרים בורות אז הרווחת עשרים גרוש. וקרה, וכך קרה גם לי, כי הייתי תקופה מסוימת סדרן עבודה בנטעים, ובתור סדרן עבודה הצטרכתי ללכת ולא לנסוע מנטעים עד נס ציונה שזה מהלך של שעה-שעה ורבע ברגל ללשכת העבודה לקבל עבודה בשביל מחרת. כאן היו לי לפעמים הפתעות מאוד לא נעימות, דהיינו המשגיח בתוך העשרים בורות של מישהו פסל שניים, שלושה ארבעה. זאת אומרת שבמקום עשרים אגורות קיבלנו ששה עשר או שבעה עשר. מקום עבודה שני היה, היות ואנחנו עכשיו כבר אחרי פרוץ מלחמת עולם השנייה, במחנות הצבא האנגליים שנפתחו למצריים. כך היה מחנה אוסטרלי ליד נטעים לא רחוק מהמחנה שלנו על שפת הים. שם קיבלנו שתי עבודות חשובות מאוד: אחת הייתה מכירת סנדביצ'ים ומיצים וכך הלאה, שהבוסית על כך הייתה רות שלח והעבודה השנייה הייתה ניקוי בתי השימוש. גם לי היה הכבוד לעבוד בעבודה הזאת שהכניסה לנו כסף. העבודה השלישית שהחברים

יצאו הייתה עבודה בחברת סרטים יונייטד פילמס סרוויס שהבוס שלה אם אינני טועה היה יהודי הולנדי שהחליט להעסיק כמה מהחברים שלנו שגם שולטים בשפה האנגלית כמובן. בבית לא הייתה עבודה מכניסה כי אם כמו כאן, עבודה רגילה במטבח, נגריה וכן הלאה. מבחינה חברתית ארגונית הקונסטרוקציה הייתה כרגיל, דהיינו הייתה מזכירות עם בעלי תפקידים. אני זוכר שיצחק פיימנטל ז"ל היה גזבר, יצחק סלייפר היה בא-כוח חוץ כמובן שגם היו מספר חברים שעסקו בענייני הגנה ובטחון. פרשת נטעים נמשכה עד אשר יצחק שלח יכול היה להביא לנו בשורה שעניין המו"מ לקראת ההתיישבות הולך ומתגבר. עלי לציין שאחד הפלוסים של קידום תהליך ההתיישבות אצלנו היה ההשתתפות הפעילה הכספית של יוצאי הולנד אשר הצליחו לרכז, אם אינני טועה, כ-25000 לא"י שזה היה אז סכום נכבד. חוסר כסף היה הנימוק בקרן הקיימת וגם בסוכנות היהודית בהקשר לחוסר העלייה. ובכן אני מניח שהעניין הזה הקל על המוסדות המיישבים ועל ידי כך יכולנו למעשה לעלות בדצמבר 1940 לכאן. קדמו לזה מספר הצעות: הייתה הצעה מטעם קק"ל להתיישב באדמות כבארה, לא רחוק מחדרה. אנחנו ידענו כבר אז על גאולת הקרקעות בעמק החולה ורצינו באזור המרוחק הזה שעמד להירכש ולהתיישב. כאן עלו שתי הצעות. כאן גם אני הצטרפתי ליצחק שלח ז"ל וטיפלנו בעניין פחות או יותר במשותף בעניין. עלי היה התפקיד של הגזבר ועל יצחק יותר התפקיד הדיפלומטי המדיני. אחרי שדחינו את כבארה קק"ל הסכימה בשיתוף עם הסוכנות היהודית כמובן שאנחנו נעלה לעמק החולה. וכאן התחיל וויכוח מחדש. היו להם שתי הצעות, האחת בית לזזה, בית הלל, והשנייה דווארה. אדמות דווארה שעליהן אנחנו יושבים. אמנם היינו במרכז ובתוך כפרים ערביים, בצפון היה לנו עבסייה, ובמערב היה לנו קיטייה, בדרום היה לנו סלחיה ובמזרח קרוב אלינו היה לנו דווארה. אלה היו הקרקעות שלהם, שנרכשו כמובן, והחלטנו לבחור את המקום הזה. אני חושב שכול מי שגר פה, גם החברים הוותיקים, הצעירים, הנכדים והנינים מרוצים. מראש ראינו שהמקום רווי מים, האדמה שחורה שאפשר לפתח חקלאות טובה. לא חשבנו כמובן על התעשייה. אחרי שעלינו על הקרקע אני מוכרח להזכיר את הנהג דויד מבית חנן שהיה נהג בנטעים והוא היה מעוניין לעשות מעשה חלוצי והתחנן להביא אותנו לכאן וכך אמנם היה. אני מתכוון שהוא הביא את האימהות והילדים שנשארו בנטעים לכאן, במאי 1941 (זה היה ב-1942 נ.פ) וזו הייתה חוויה בלתי רגילה. מבחינה היסטורית אני רוצה עוד להוסיף שעם עליית הגרעין על הקרקע התחילו להשתחרר כבר הבנות שלנו ממשקי הפועלות והתחילו להצטרף לגליל. דהיינו שושנה גל ז"ל, טובה, צילי מרים מסיאס ואחרות. בעלייתנו כאן לקרקע הצטרכנו לתכנן את העבודה. כפי שאמרת יצחק שלח המשיך לפעול בתפקידו כבא-כוח ואני כגזבר. אנחנו שינו הצטרכנו מידי שבוע לפקוד את שני המקומות של חוליות, את הנקודה כאן ואת נטעים שעדיין נשארה מאוכלסת בחלק גדול שלנו. כל ביקרנו שבוע בשבוע כדי לפקוד את התושבים ולטפל בדברים הנחוצים. כאן במקום התחלנו לעבד את האדמות. החקלאים בינינו החליטו שיש לזרוע חציר, פשתן ודורה. וכך אמנם זה נעשה. כאן יש לי סיפור קטן אבל חוויה מאוד גדולה: אחרי שגידלנו חציר הצטרכנו גם למכור אותו, לא היה לנו משק עד כדי כך שיצרוך את כולו. מצאנו לקוח מכובד ביותר – דגניה א. מכרנו כמה משאיות לקבוצת דגניה א ואני מוכרח לומר שעם ההתחשבות הראשונה עברה בתוכי צמרמורת משמחת. התיישבתי בבית קפה קטן בטבריה מול הגזבר של דגניה א שהוא היה ארצי ז"ל, לעתים מנהל תנובה צפון והתחלנו להתחשבן. שתינו כוס קפה שחור, אינני זוכר מי כיבד את מי והתחלנו להתחשבן. הגענו לסכום של בערך 104-106 לא"י. הכנסה רצינית וגדולה. למה אני אומר שעברה בי צמרמורת? כי ישב מולי גזבר של קבוצה וותיקה, 30 שנה של דגניה א שלאורה אנחנו חונכנו וחינכנו. היום, אחרי חמישים שנה מה זה שלושים שנה? תקופה קצרה. אני מתאר לעצמי שההכנסה העצומה הזאת של מעל 100 לירות היא בוודאי עוד רשומה אצל מרדכי בספרים של הנהלת החשבונות.

אני יחד עם יצחק המשכנו בתפקיד ואני זוכר הרבה מאוד שיחות לא קלות כמו במחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית בירושלים אך בסופו של הדבר אנחנו יושבים כאן וזה העיקר. אחרי מספר שנים הגענו למסקנה שאי-אפשר להתפרנס ולחיות אך ורק מהחקלאות. היות וחיפשנו משהו אחר בלי לדעת מראש, בדקנו מספר פרויקטים ובסופו של דבר, בעקבות מלחמת העולם השנייה נודע לנו על חומר פלסטי ממנו מייצרים חלונות למטוסים שמיוצר באנגליה על ידי פירמה שנקראת ICI ושם החומר הזה פרספקס. היות ואני הייתי בתקופה הזאת שוב פעם גזבר אני טיפלתי בביסוס הכספי בפרויקט שעומד לקום. הוקמה אז קרן משותפת של הסוכנות היהודית עם א.פ.ק – אנגלו-פלסטיין בנק, שזה היום בנק לאומי לישראל. הקרן המשותפת הזאת הייתה מיועדת לאותם הקיבוצים אשר כבר אז עמדו להקים מפעלים. בראש הקרן הזאת עמד דוד הורוביץ שהוא אחר כך היה נגיד בנק ישראל הראשון. היו הרבה התרוצצויות בין ההוגים של המפעל לבין דוד הורוביץ ואני מוכרח לומר

שהוא התייחס אלינו בהבנה רבה והמליץ מבחינה עקרונית לעזור לנו כספית. אחרי תקופה מסוימת של מספר חודשים החליטה הקרן הזאת לתת לנו מימון כפול – גם להשקעה וגם להון חוזר. כך קיבלנו להשקעה שלושת אלפים לירות לרכישת מכונת ובניין וארבעת אלפים וחמש מאות לירות למימון הון חוזר. דהיינו למימון חומר גלם, לעבודה השוטפת, להוצאות השונות. זה למעשה אפשר לנו מבחינה כספית להתחיל במפעל. אחרי מספר שנים בהיותי במפעל,

בתחילת 1949 נקראתי למזכירות חבר הקבוצות, למחלקה של התנועה העולמית. שם עבדו שני חברים. האחד שלמה שטנגה ממעין צבי ואהרון זמיר ז"ל מכפר רופין. לא ידעתי למה נקראתי לשם. בישיבה הם פנו אלי בהצעה שאצא לשליחות לאחת הארצות האנגלו-סכסיות כי בארצות האלה תודה לאל קיימים עדיין ישובים יהודים גדולים ואחרי השואה והחורבן באירופה כמובן שתחיית תנועות הנוער הציוניות והחלוציות לא הייתה אפשרית כלל באירופה. המאמצים היו מופנים לארצות דוברות אנגלית. אמרתי להם שאינני שולט עדיין מספיק באנגלית ושאלתי על איזה ארצות מדובר. אמרו לי או קנדה או ארצות הברית.

הבאתי את העניין הביתה, דנו, קודם כל בהסכמתה הנדיבה ביותר של אסתר ובהחלטה חיובית של המשק החלטנו בחיוב על כך. יצאתי לסמינריון ללימוד השפה, סמינר שליחים שהדגש היה במיוחד על השפה בירושלים, בבית הכרם. סמינר שמאורגן על ידי הסוכנות היהודית ומחלקת הנוער והחלוץ. עברתי את הסמינר, עברתי עוד מבחן קטן וקיבלתי מהסוכנות הפנייה לצאת לקנדה. אחר כך חל שינוי ויצאנו לארצות הברית במשלחת אשר כבר קיימת שם. הגעתי לניו יורק, המשלחת הייתה גרה בבית השליחים. כך חייתי כמעט שנה וחצי בניו יורק, בבית השליחים. העבודה התחלקה בשלושה מקומות: במרכז הבונים, בתנועת השבים, שאלה בוגרי הבונים שלא עלו בזמנו ארצה ובמרכזים של הפיוניר והלייבור-פרטי. הגעתי בינואר 1950 לארצות הברית עד אפריל 1951. אני זוכר שביקרו אז אצלנו בבית השליחים לשיחה ארוכה, לוי אשכול ז"ל שהיה אז גזבר הסוכנות היהודית וטופקין שהיה במחלקת חו"ל בסוכנות היהודית והשפיעו עלי מאוד להישאר. אני לא נשארתי היות ואסתר, גדי ודיצה, ואבא של אסתר נשארו כאן ולא יכולתי להמשיך להישאר שם. הציעו לי שאחזור ארצה, אשאר חודש-שישה שבועות ואחזור לארצות הברית אבל אחרי התקשרות עם אסתר גם זה הוסר מהפרק.

אני רוצה לחזור לשני אירועים משפחתיים קשים שמאוד חתמו את חותמם על מהלך המחשבות שלי. קודם כל על אחי אהרון ז"ל אשר ניספה בשואה וזאת אחרי שקיבלנו הודעה מנתן שוואלד, שליח הסוכנות היהודית אשר ישב בשוויצריה וקיים את הקשר עם אותם אנשי התנועה אשר בתוך ומתחת לשלטון הנאצי, עם קרובי המשפחה שהיו כבר בארץ. קיבלתי ממנו מכתב שאהרון יוצא עם 3000 ילדים מטרנזשטאט ישר לישראל שהם כאילו צריכים להראות חילופים. אחרי שלושה שבועות קיבלתי שוב מכתב מנתן שוואלד, שמו היום דרור, שאמנם הוצאו אהרון עם עוד 3000 ילדים מטרנזשטאט מלובשים חגיגי ונשלחו ישר לתאי הגזים באושוויץ. מתוך ששת האחים שהיינו היה זה אהרון שניספה בצורה איומה כזאת, אחרי שהביא קבוצת עליית נוער במרץ 1939 ארצה ואמר לנו כל זמן שיש עוד ילד יהודי בווינה אני חוזר. ולא הועיל כלום.

התגייסותו של פנחס ז"ל לצבא הבריטי, לבריגדה העברית אחרי פרוץ מלחמת העולם השנייה הייתה מודרכת מכמה דברים: ראשית להילחם נגד הנאצים, שנית לצאת כמנצח ממלחמה זו, ואין ספק מעל הכול לחפש את האח אהרון, שכמובן כבר לא מצא אותו. פנחס אחרי השחרור חזר לחוליות, הספיק לעבוד מספר חודשים במפעל, וכמובן כמו כל אותם החברים שחזרו הביתה מהמלחמה נקראו במלחמת השחרור כל פעם מחדש לצאת לפעולה. כידוע פינינו את ילדינו עם המחנכות והאימהות בשני ביולי 1948 לחיפה. באוקטובר 1948 אסתר הייתה עם הילדים בחיפה, פנחס בערב שבת אחד דופק על הדלת ואומר – מנחם, שוב קוראים לי. אחרי שכבר השתתף בקרבות בתל עזזיאית ובנבי-ישוע, שוב קוראים לי, הפעם למנרה. אני עוד בצחוק אמרתי לו – פנחס, לא רואים את הראש שלך, הכובע פלדה שלך לגמרי נמוך. הוא במצח. הוא צחק ויצא. בבוקר הודיעו לנו שפנחס קיבל כדור 2-3 ס"מ מתחת לכובע הפלדה במצח. הוא נפל במקום בקרבות מול כוחות קאוקג' אשר הפרו אז את הסכם ההפוגה בקרב זה. הוא לא היה היחידי שנפל. ובכן, מתוך ששת האחים שלנו בצורה בלתי אורגנית, הייתי אומר, נקטעו החיים שלהם. יאה זכרם ברוך. מצאתי לנכון להכניס את הקטע הזה ואני מקווה שעשיתי נכון כלפיהם וקודם כל כלפי עצמי אני.

ובכן אני חוזר לשנת 1951, חוזר מארצות הברית במשקל כמעט כפול מאשר כשיצאתי, כי יצאתי בתקופת הצנע ונפלתי לתוך סיר הבשר שם. חזרתי למשק ועל ידי חזרתי למשק שמת לי למטרה

משהו לסדר שם למען המפעל. ואמנם, היות ואנחנו קיבלנו הקצבה במסגרת פרויקט של האו"ם לרכישת ציוד רכשנו את מכונת ההזרקה הראשונה. הייתי בארצות הברית במגע עם שני חברים אשר יצאו מטעם התנועה הקיבוצית, אחד חבר מקיבוץ חצור והשני חבר בעין חרוד, לממש את רכישת הציוד לתעשייה הקיבוצית. כך עמדנו בפני השאלה אם לרכוש את מכונת ההזרקה הראשונה שלנו בקליבלנד או בבוסטון. בסוף החלטנו על בוסטון. מכונה זו אחרי תקופה מסוימת הגיעה ארצה. הדבר השני היה להשיג מכונת ראשונה למפעל, והייתי אחרי חיפוש ושנור של מכונת. ואמנם בעזרת חברים מצאתי מכונת-משאית אדומה, פורד שעליה היה כתוב "פורד שופינג". ובכן הפורד הזה היה המשאית הראשונה של חוליות, צבענו אותה כמובן מחדש בצבע אדום ואת הסמל בצבע לבן. אחרי שהחליפו אותי במפעל, דוד זוננפלד ז"ל, אחרי תקופה מסוימת חזרתי למפעל. אני כבר לא זוכר בדיוק כמה שנים עבדתי במפעל אך הוחלפתי אחר כך על ידי יהושע. הוכנסתי שוב לגזברות של המשק. אחרי מספר שנים בגזברות הוזמנתי לזכירות, או יותר נכון למזכירת איחוד הקבוצות והקיבוצים סנטה יוספטל. הופעתי שם וסנטה יוספטל יחד עם הנהלת קרן איחוד הקבוצות והקיבוצים ביקשו ממני לבוא לעבוד בהנה"ח קרן איחוד הקבוצות והקיבוצים. הדבר הזה הובא לדיון במזכירות, אני באופן עקרוני הסכמתי לכך אבל במזכירות היו חילוקי דעות ולא כל כך מהר הסכימו לכך. הוחלט להביא את הדבר הזה לאספה ולהזמין את אנשי איחוד הקבוצות והקיבוצים. סנטה יוספטל ושלמון ז"ל שעבד אז בהנהלת הקרן הופיעו בפני האספה וביקשו את שחרורי. הדיון הביא להחלטה חיובית. אני התחלתי את עבודתי בקרן אחוד הקבוצות והקיבוצים בשנת 1963 וסיימתי שם ב-1966.

אחרי שהשתחררתי מהעבודה הזאת יצאנו אז במסגרת ההקצבה של הקיבוץ, אסתר ואני לטיול באירופה לתקופה של שישה שבועות, שהעביר בראשינו זיכרונות וחוויות מלפני עשרות שנים. כך למשל ביקרנו בבית הכנסת המרכזי בווינה, בית הכנסת היחיד שהנאצים לא שרפו בליל הבדולח. ביקרנו בו מתוך שתי סיבות: סיבה אחת לבקר בבית הכנסת וסיבה חשובה יותר כי באותו בית הכנסת בשנת 1937 התחתנו. הצלחנו עוד לגלות מספר קרובי משפחה ששמענו על קיומם מצידה של אסתר, גם בלונדון וגם בווינה.

כשחזרנו מהטיול באירופה שוב חזרתי לעבוד במפעל ובתחילת 1968 קיבלתי שוב את הנהלת המפעל. כאן התחילה פרשת הקשר עם חו"ל ליצוא. בעזרת מחלקת היצוא של התעשייה הקיבוצית, שנציגיה ישבו בניו יורק אנחנו יצרנו כמה קשרים בארה"ב וזה למעשה הביא אותנו ליצוא הראשון לאותה מדינה. עד כמה שאני זוכר המוצרים שיצרנו היו ברובם ביוזמה ובתכנון של הלקוחות שם וחלק גם בתכנון שלנו. כך למשל הצלחנו לשווק מספר קונטיינרים עם משענות למכוניות, לניו יורק, שיקגו ולוס אנג'לס. שיווק שהחזיק מעמד תקופה מסוימת, כשנה וחצי. הוזמנו לחברות שעסקו בשיווק של כלי בית. כך אנחנו, בתכנון שלהם יצרנו, אולי אתם זוכרים, כוסות עם רגליים לפירמה אחת וכוסות אחרות לפירמה אחרת וכו'. אחרי הצלחה יחסית, שאין להשוותה כמובן ליצוא של היום ניסינו לפתוח קשר גם באירופה ובקפריסין. גם באירופה הצלחנו לשווק קצת מהמשענות למכוניות ובקפריסין פתחנו קשר טוב עם פירמה שעסקה בבניה. שיווקנו לשם את הפיטינגים הראשונים שלנו לפירמה בשם נאו-פלסט באמגוסטה. העניין הזה נמשך כמה שנים עד חלוקת קפריסין לאזור תורכי ויווני. היות ואמגוסטה נמצאת באזור התורכי בעלי העסק יצאו משם היות שהיו יוונים והקשר נפסק. היו לנו כמה משלוחים של פיטינגים וצינורות לפירמה גרמנית אך במרוצת הזמן לא יכולנו לעמוד בתחרות. נשארתי בהנהלת המפעל עד שנת 1978, שוב תקופה של עשר שנים, העברתי את הניהול ליאיר. התבקשתי למלא את תפקידו של המזכיר לתקופה של חצי שנה עד שבאוקטובר 1978 הכנסתי את אורי גורן לתפקיד במזכירות ושוב לקחתי את תפקיד הגזברות אשר נמשך שלוש שנים. אינני זוכר אם היו אירועים מיוחדים שכדאי לציין מאותה תקופה. התפקיד עדיין היה לא מהקלים ביותר. אחרי שלוש שנים פניתי קצת ללימודים והלכתי לאוניברסיטת חיפה כסטודנט שלא מן המניין, ללמוד מדעי המדינה וחברה. במקביל גם ביקרתי בקורס להיסטוריה התיישבותית בארץ בתל-חי. אחרי שנתיים חזרתי הביתה ומאז אני עובד ב...

אני מוכרח להודות שאחרי העבודה של שנים רבות ופעילות של התרוצצות ממקום למקום אני בהחלט מרוצה מעבודתי השקטה על יד הגזבר.

אתיחס לכמה דברים שרחל העירה: אתחיל בכך שכמה שאני רואה את המציאות האנושית, הייתי מרחיב באחוזים גבוהים ישנה איזו רבולוציה משפחתית. דהיינו – במקרים נדירים הולכים הילדים בעקבות הוריהם. אם אנחנו רואים היום בין הבנים שלנו, שרבים אינם הולכים בדרך שלנו – אני מציע

להחזיר את עצמנו 50-60 שנים אחורה ולשאל את עצמנו האם אנחנו הלכנו בדרכי הורינו? אני זוכר מהבית שלי אחרי שהבנים החליטו ללכת בדרכי הצינונית, החלוצית, ולכוון את הצעדים להכשרה והגשמה ועלייה לארץ שעוד הייתה תחת המנדט הבריטי וללכת לקיבוץ, האם ההורים שלנו הסכימו לכך? כמה וויכוחים וכמה ערבים לא קלים שוחחנו על העניין הזה. הרי ברור שהורים רוצים את ילדיהם אתם או על ידם. ועד כמה קשה שילדיך יצאו את הבית ויעברו מבחינה גיאוגרפית מאירופה לאסיה, למשל. כך אני זוכר את הליכתו של אחי עוד בשנת 1932 להכשרה ולעלייה ולחיי קיבוץ. ואנחנו כאילו בעקבותיו. כמובן שהמצב עדיין איפשר הבאתם של הורינו ארצה ואז הדרך האבסורדית הזאת הוכיחה את עצמה לא רק כדרך חלוצית אלא גם כדרך של הצלה.

אקפוץ מזה לעניין של התפתחות הקיבוץ. מה שאמרתי קודם ביחס לניגודים אפשריים בבתיים הפרטיים בין הבנים להורים. הדבר הזה מוכיח וחוזר על עצמו גם בתוך עצמנו. חשבנו באופן יצירתי ביותר שזה מה שהקמנו, זה מה שיצרנו, זה מה שאמרנו יהיה לנצח. אבל רגע – נחזור לאם הקבוצות: אם לחזור לחינוך הילדים, באם הקבוצות, הקבוצה הראשונה, דגניה א, היא לא הכירה חינוך משותף בבתי ילדים! שם מהרגע הראשון הילדים היו תושבי בית ההורים, וחוננו על ידי ההורים בתוך הבתים. ובכן אנחנו כאן רואים שב-1912, הקבוצה הראשונה היא בכלל לא חשבה על אותה רבולוציה חינוכית שאנחנו חשבנו, ואינני מצטער על כך, עשרות שנים אחר כך. זה נולד עם התחלת העלייה השלישית. אני מזכיר את זה כי הדבר הזה – מדובר בו הרבה גם היום ואנחנו רואים שאפילו הדרך הרבולוציונית של ההורים מכה שורש בתנועה הקיבוצית, דהיינו בקיבוצי השומר הצעיר. אני חושב שהדרך האבולוציונית, האורגנית, היא הדרך הנכונה ויש לכבד את הדור שלקח את הרעיון שאיננו חדש אבל התחדש.

הדבר השני, שאתו אני אינני משלים, אנחנו נראה שגם כאן המהפך מתהפך. לכל מהפך יש סיכון מסוים שהוא איננו יודע גבול. אני מתכוון לעניין של הרכוש או הכסף הפרטי. שוב – אינני רוצה להיות קיצוני אך נדמה לי שקיצוניות היא לפעמים הוכחה לכישלון חברתי. אני אינני מאמין שלאורך עשרות בשנים יכולים לחיות שתיים או שלוש חברות המורכבות מאיכות כלכלית שונה. זאת אינה דרך נכונה, הייתי חושב שכן ליברליזציה אך לא אקסטרימיזציה. זאת אומרת כן לשנות ולהתיר כבלים, אם זה נקרא כבלים אך לא לרוץ לקיצוניות השנייה אשר יכולה להשאיר קיצוניות מקופחת מבחינה חברתית וכלכלית מצד שני.

דבר שלישי – השתתפות של חלקנו ביצירת החברה, מכל הבחינות. גם בקואופרטיב בעיר, גם בעמותה כלכלית, גם באיגוד מקצועי אל לנו לבוא בטענות למי שעוסק אם אנחנו בלתי עוסקים. לא יתכן שהעוסק יהיה המצליח אם העניין מצליח והעוסק יהיה נכשל אם העניין איננו מצליח. לעיתים אני חושב שההצלחה נופלת דווקא על העוסק אבל האי-הצלחה נופלת על הלא-עוסקים דווקא מכיוון שלא עסקו. לא לטובה ולא לרעה. ובטח לעשייה לא נכונה. את שיח היום שלפעמים מתקיים באספות שלנו הייתי מחלק לכמה חלקים: אספה שאיננה מושכת חברים. כאן נשאלת השאלה מה זאת אומרת איננה מושכת חברים? האם יתכן שיהיה איזה הרהור שנדון באספה שאיננו מושך חברים? חברים יכולים להישאר אדישים כלפי הנקודות הבערות באספה. הדבר השני הוא בדיוק הפוך: אספה שמושכת המון חברים. הרבה מאוד שאיננו רואים אותם במשך תקופות ארוכות. בדרך כלל על סדר היום של אספה כזאת ישנם שני סעיפים: סעיף אישי מאוד או סעיף כלכלי אישי מאוד. כאן הכוונה אישי מבחינה חברתית, חבר שיכול להיות או מועדף או מקופח ויש דיון על כך אז אנחנו רואים התארגנות של איגוד מקצועי מבחוץ. הדבר השני תקציבי שאיננו מבוסס על יסודות כלכליים בריאים. כאן אני מדבר על הגישה של רוב החברים ולא על הגישה של אלה שעושים את העבודה. הדבר השלישי שנדמה לי שנכשל באספה הוא חוסר עניין אידיאלי. נגיד אידיאולוגי, נגיד רוחני, נגיד חברתי. למעשה חוסר אותם העניינים שהיו בזמנו אבן היסוד בהקמת הקבוצה שעליה אנחנו עומדים.

אחזור להיות קצת אגואיסט ואדבר על עצמי. למרות הכול מה שאמרתי, החיובי וגם השלילי, הביקורתי יותר ופחות, אני מסתכל אחורה 50 שנה ולא-דווקא בכל פאזה ושלב אני חושב שכאן התקבצו חברים וחבורה טובה. לא רק חבורה טובה אם הייתי חושב – חברה טובה. לכן אני אופטימי. אינני יודע אם יש אוזן קשבת בכל הדבר הביקורתי שאולי אמרתי. אני מקווה שכן. אני חושב שבכלל יש אוזן קשבת ומוח חושב ורגש שמרגיש שהדרך בכללותה של החברה שבה אנו חיים היא דרך טובה. ההוכחה הנחרצת לכך היא שזו חברה שהצעיר יודע לתקשר עם המבוגר בהרמוניה וזה הדבר החשוב בחיים. אני מאחל לעצמנו ולכול הבאים אחרינו אותה הרגשה טובה שאני מרגיש.

